

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Warszawa, 1 grudnia 2015 r.

Adam Bodnar

IV.501.12.2015.MK

Pan Zbigniew Ziobro
Minister Sprawiedliwości

Na tle skarg wpływających do Rzecznika Praw Obywatelskich wyłonił się problem treści art. 10 § 1 i § 2 ustawy z 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (j. t. Dz.U. z 2015 r., poz. 583 ze zm., dalej jako KRO) oraz art. 561 § 1 ustawy z 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (j. t. Dz.U. z 2014 r., poz. 101 ze zm., dalej jako KPC), które mogą być oceniane jako dyskryminujące. Przepisy te regulują materialnie i proceduralnie możliwość udzielenia przez sąd opiekuńczy zezwolenia na zawarcie małżeństwa kobiecie, która ukończyła lat szesnaście. Możliwość taka nie została przewidziana dla mężczyzn, którzy ukończyli lat szesnaście.

Obecna regulacja jest częściowo wynikiem zmiany KRO z 1998 r. (ustawa z 24 lipca 1998 r. o zmianie ustaw – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Kodeks postępowania cywilnego, Prawo o aktach stanu cywilnego, ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 1998 r., Nr 117, poz. 757), kiedy to ustawodawca zmienił dotychczasowe brzmienie art. 10 § 1: *Nie może zawrzeć małżeństwa mężczyzna nie mający ukończonych lat dwudziestu jeden ani kobieta nie mająca ukończonych lat osiemnastu. Jednakże z ważnych powodów sąd opiekuńczy może zezwolić na zawarcie małżeństwa mężczyźnie, który ukończył lat osiemnaście, albo kobiecie, która ukończyła lat szesnaście, jeżeli z okoliczności wynika, że małżeństwo będzie zgodne z dobrem założonej przez nie rodziny oraz z interesem społecznym w następujący sposób: Nie może zawrzeć małżeństwa osoba nie mająca ukończonych lat osiemnastu. Jednakże z ważnych powodów sąd opiekuńczy może zezwolić na zawarcie małżeństwa kobiecie, która ukończyła lat szesnaście, a z okoliczności wynika, że zawarcie małżeństwa będzie zgodne z dobrem założonej rodziny.*

Jak widać, ustawodawca wyrównał ogólny wiek zawierania małżeństwa i dostosował go do wieku, w którym osoba osiąga pełnoletność, jednak możliwość wcześniejszego zawarcia

związku małżeńskiego (a tym samym osiągnięcia pełnoletności – art. 10 § 2 ustawy z 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, j. t. Dz.U. z 2014 r., poz. 121 ze zm., dalej jako KC) pozostawił jedynie kobiecie, która ukończyła lat szesnaście. Należy przy okazji wskazać, że art. 10 § 2 KC nie rozróżnia płci małoletnich nupturientów, stanowiąc, iż *Przez zawarcie małżeństwa małoletni uzyskuje pełnoletność. Nie traci jej w razie unieważnienia małżeństwa.*

Konsekwencją takiej treści § 1 jest § 2 artykułu 10 KRO, stanowiący, że *Unieważnienia małżeństwa zawartego przez mężczyznę, który nie ukończył lat osiemnastu, oraz przez kobietę, która nie ukończyła lat szesnastu albo bez zezwolenia sądu zawarła małżeństwo po ukończeniu lat szesnastu, lecz przed ukończeniem lat osiemnastu, może żądać każdy z małżonków.*

Jak wynika ze sprawozdania Komisji Nadzwyczajnej ds. Zmian w Kodyfikacjach (druk sejmowy nr 485 Sejmu III kadencji, 1997-2001) z 8 lipca 1998 r., zgłoszono do projektu ustawy zmieniającej m.in. KRO wnioski mniejszości, na mocy których art. 10 § 1 i § 2 KRO uzyskałyby treść § 1. *Nie może zawrzeć małżeństwa osoba nie mająca ukończonych lat osiemnastu. Jednakże z ważnych powodów sąd opiekuńczy może zezwolić na zawarcie małżeństwa osobie, która ukończyła lat szesnaście, jeżeli drugi z przyszłych małżonków ukończył lat osiemnaście, a z okoliczności wynika, że zawarcie małżeństwa będzie zgodne z dobrem założonej przez te osoby rodziny. § 2 Unieważnienia małżeństwa zawartego bez zezwolenia sądu opiekuńczego przez osobę nie mającą ukończonych lat osiemnastu, jak również unieważnienia małżeństwa zawartego nawet za zezwoleniem sądu, lecz przed ukończeniem lat szesnastu lub po ukończeniu lat szesnastu z osobą, która nie ukończyła lat osiemnastu, może żądać każdy z małżonków. Jeżeli kobieta zaszła w ciążę, jej mąż nie może żądać unieważnienia małżeństwa z powodu braku przepisanego wieku.* Tożsame propozycje zawarte były w projekcie Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego z 1997 r. oraz w projekcie rządowym, wniesionym do Sejmu 20 kwietnia 1998 r. Jednak taka treść przepisów nie znalazła uznania w oczach posłów i zmiana art. 10 została uchwalona w brzmieniu do dziś obowiązującym.

Trzeba wskazać, że uprzednie regulacje prawa małżeńskiego – tak ustawa z 27 czerwca 1950 r. – Kodeks rodzinny (Dz.U. z 1950 r., Nr 34, poz. 308), jak i dekret z 25 września 1945 r. – Prawo małżeńskie (Dz.U. z 1945 r., Nr 48, poz. 270) – nie zawierały rozróżnienia ze względu na płeć i przewidywały możliwość zawarcia małżeństwa przez osobę niespełniającą ogólnego warunku ukończenia lat 18. Przepis art. 10 § 1 zd. 2 Kodeksu rodzinnego z 1950 r. wskazywał, że *z ważnych powodów władza opiekuńcza może zezwolić na zawarcie małżeństwa małoletniemu, który ukończył lat szesnaście*, zaś art. 6 § 2 Prawa małżeńskiego zawierał regulację o następującej treści: *Z ważnych powodów władza opiekuńcza może zezwolić na wstąpienie w związek małżeński osobie, która nie ukończyła osiemnastego roku życia.* W tym kierunku szły także wspomniane powyżej projekty: rządowy oraz Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego.

Niestety, internetowe archiwum prac Sejmu nie zawiera treści ostatecznie głosowanego projektu ustawy z 1998 r. ani uzasadnienia do tego projektu, stąd nie można stwierdzić, jakimi przesłankami kierował się ustawodawca, odrzucając propozycję powrotu do wcześniejszych wzorców kodeksowych i pozostawiając uprawnienie do ubiegania się o zezwolenie na wcześniejsze zawarcie związku małżeńskiego i uzyskanie pełnoletności jedynie kobiecie.

Zdaniem Rzecznika Praw Obywatelskich przewidziana w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym możliwość wyrażenia przez sąd opiekuńczy zgody na zawarcie małżeństwa wobec kobiety, która ukończyła lat szesnaście, nie zaś wobec mężczyzny, może być oceniana jako dyskryminująca ze względu na płeć oraz naruszająca prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego. Taka regulacja ustala bowiem *de facto* różny wiek małżeński dla kobiet i dla mężczyzn. Należy wskazać, że zgodnie z art. 2 Konwencji w sprawie zgody na zawarcie małżeństwa, najniższego wieku małżeńskiego i rejestracji małżeństw (Dz.U z 1965 r., 9, poz. 53) państwo może co prawda z ważnych powodów zwolnić od osiągnięcia wieku małżeńskiego w interesie przyszłych małżonków – mając na uwadze zasadę niedyskryminacji wydaje się jednakże, że zwolnienie to powinno obejmować zarówno kobiety, jak i mężczyzn.

Wydaje się, że ten rodzaj dyskryminacji nie stanowił dotychczas przedmiotu orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Niewątpliwie jednakże różny wiek małżeński można rozważać jako naruszenie art. 8 i art. 12 w zw. z art. 14 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (Dz.U. z 1993 r., Nr 61, poz. 284 ze zm.).

O równym prawie do zawierania małżeństw dla kobiet i mężczyzn mowa jest natomiast w art. 16 ratyfikowanej przez Polskę Konwencji ONZ w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet (Dz.U. z 1982 r., Nr 10, poz. 71). Jak wynika z komentarza Komitetu ds. Likwidacji Dyskryminacji Kobiet do art. 16 Konwencji (General Recommendation No. 21, punkty 36-38), przepisy państw, które ustanawiają minimalny wiek małżeński różny dla kobiet i mężczyzn powinny być uchylone. Komitet ds. Likwidacji Dyskryminacji Kobiet i Komitet Praw Dziecka ONZ wielokrotnie wypowiadały się na temat zróżnicowanego wieku małżeńskiego ustanowionego w przepisach prawa krajowego. Komitety wielokrotnie formułowały też wobec państw-stron Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet i Konwencji praw dziecka zalecenia zrównania wieku małżeńskiego (tutaj dostępne zestawienie zaleceń obu Komitetów na ten temat: http://www.equalitynow.org/sites/default/files/UN_Committee_Recommendations_on_Minimum_Age_of_Marriage_Laws.pdf).

Trzeba jednak wskazać, że komitety rekomendują również likwidację wyjątków od minimalnego wieku pozwalającego na zawarcie związku małżeńskiego. Stąd należy zastanowić się, czy przepisy prawa krajowego w ogóle powinny przewidywać możliwość wyrażenia przez sąd zgody na zawarcie związku małżeńskiego osobom poniżej 18 roku życia.

Dodatkowo można zauważyć, że co prawda art. 10 § 1 KRO nie wiąże bezpośrednio możliwości zezwolenia na zawarcie związku małżeńskiego przez kobietę z okolicznością ciąży i macierzyństwa, jednak uwzględnienie treści art. 10 § 4 KRO pozwala stwierdzić, że związek między ciążą a sądowym zezwoleniem w zamyśle ustawodawcy jednak występuje. Tymczasem art. 5 wspomnianej Konwencji ONZ w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet zobowiązuje państwa do tego, że *podejmą wszelkie stosowne kroki w celu po pierwsze, do zmiany społecznych i kulturowych wzorców zachowania mężczyzn i kobiet w celu osiągnięcia likwidacji przesądów i zwyczajów lub innych praktyk, opierających się na przekonaniu o niższości lub wyższości jednej z płci albo na stereotypach roli mężczyzny i kobiety, a po drugie, do zapewnienia, aby wychowanie w rodzinie wyrabiało właściwe rozumienie macierzyństwa jako funkcji społecznej oraz poczucie wspólnej odpowiedzialności mężczyzn i kobiet za wychowanie i rozwój ich dzieci, przy założeniu, że wzgląd na dobro dzieci ma zawsze podstawowe znaczenie.*

Uprzejmie proszę Pana Ministra, na podstawie art. 12 pkt 2 oraz art. 16 ust. 2 pkt 1 ustawy z 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (j. t. Dz.U. z 2014 r., poz. 1648 ze zm.), o zbadanie sprawy i przedstawienie stanowiska w poruszanych kwestiach, a także o rozważenie możliwości podjęcia inicjatywy ustawodawczej mającej na celu zmianę treści art. 10 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego oraz art. 561 § 1 Kodeksu postępowania cywilnego albo poprzez rozszerzenie możliwości uzyskania sądowego zezwolenia na zawarcie małżeństwa w wieku szesnastu lat na mężczyzn, albo poprzez całkowitą likwidację wyjątku przewidzianego w tych artykułach, a tym samym ustanowienie jednolitego dla wszystkich wieku małżeńskiego w wysokości osiemnastu lat. To ostatnie rozwiązanie wymagałoby także zmiany art. 10 § 2 Kodeksu cywilnego.

Podpis na oryginale